

31.10.2022

Dnro TAS/530/2022

Oikeusministeriö
Lausuntopalvelu.fi

Viite: Lausuntopyynnön diaarinumero: VN/4305/2022

Maalittamisen rikosoikeudellista sääntelyä koskeva arviomuistio

Oikeusministeriö on avannut lausunnoille muistion, jossa arvioidaan rikoslainsäädännön muutosten tarpeellisuutta maalittamisen sääntelemiseksi.

Käsitellessään laittoman uhkauksen syyteoikeuden muuttamista eduskunta edellytti, että viipymättä selvitetään ja arvioidaan lainsäädännön muutostarpeet maalittamiseen puuttumisen tehostamiseksi rikosoikeudellisin keinoin sekä valmistellaan tarvittavat lakiehdotukset ja ohjeet niin, että maalittamisen uhrin asemaa vahvistetaan (EV 97/2021 vp). Lausunnoille avattu arviomuistio vastaa osaltaan tähän.

Arviomuistiossa maalittamisen säätämistä rikokseksi pidetään perusteltuna. Rangaistavaksi tulisi maalittamisen käynnistäminen ja siihen osallistuminen. Rangaistukseksi määrättäisiin sakkoa tai enintään yksi vuosi vankeutta. Maalittaminen olisi virallisen syytteen alainen rikos.

Tasa-arvovaltuutetun tehtävänä on valvoa naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986) eli tasa-arvolain syrjintäkieltojen ja edistämisvelvoitteiden noudattamista. Lisäksi tasa-arvovaltuutettu edistää tasa-arvolain tarkoituksen toteuttamista ja antaa tietoja tasa-arvolainsäädännöstä. Tasa-arvovaltuutettu on toiminnassaan itsenäinen ja riippumaton lainvalvontaviranomainen, joka toimii oikeusministeriön hallinnonalalla.

Tasa-arvovaltuutettu arvioi asiaa toimivaltansa mukaisesti sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta.

Johtopäätös kannatettava, mutta tarkastelu osin puutteellinen

Tasa-arvovaltuutettu tukee arviomuistion johtopäätöstä maalittamisen rikosoikeudellisen sääntelyn tarpeellisuudesta ja katsoo, että maalittamisen kriminalisointia omana rikosnimikkeenä tulee edistää.

Maalittamisen kriminalisoinnilla voi olla yleisestävä vaikutus. Se tarjoaisi suojaa tekojen kohteena olevalle yksilölle ja edistäisi perusoikeuksien toteutumista. Käytännössä muutosehdotuksella tavoitellaan yhtäältä yksilöiden toimintavapauden ja -edellytysten turvaamista, mutta myös demokration toimintaedellytysten, viranomaistoiminnan, tutkimustoiminnan ja vapaan tiedonvälityksen toiminnan turvaamista.

Eduskunnan lakivaliokunta käsittelee parhaillaan hallituksen esitystä (HE 7/2021 vp) uhrin sukupuoleen perustuvan vaikuttimen lisäämiseksi rangaistuksen mittaamisen koventamisperusteisiin. Hallituksen esittämä em. rikoslain muutos yhdessä arvioinnissa esitettyjen muutosten kanssa parantaisi yksilön suojaa sukupuoliperusteiselta vihapuheelta ja vainolta.

Rikoslaki on lähtökohtaisesti sukupuolineutraali laki. Tasa-arvovaltuutettu on eduskunnalle antamassaan kertomuksessa (2018) suositellut lainsäädännön kehittämistä niin, että se tunnistaa sukupuolittuneen vihapuheen ja naisvihaan perustuvat rikokset. Tasa-arvovaltuutettu kannattaa sukupuolen lisäämistä rikoksesta määrättävän rangaistuksen koventamisperusteeksi.

Tasa-arvovaltuutettu pitää valitettavana sitä, että käsitellessään maalittamista ilmiönä yleisesti ja eri ammattiryhmien osalta sekä perustellessaan ehdotettuja lainsäädäntömuutoksia ei arviomuistiossa oteta huomioon ilmiön sukupuolistunutta luonnetta.

Maalittamisen torjunta edellyttää ilmiön sukupuolistuneisuuden tarkastelua sekä sukupuolistuneen väkivallan sekä rodullistamisen yhteyden tunnistamista. Tasa-arvovaltuutettu ennakoi, että sukupuolinäkökulman puuttuminen lainsäädännön muutostarpeita arvioivasta työstä voi heijastua mahdollisten maalittamisrikosten käsittelyyn ja seurantaan.

Sukupuolinäkökulma olennainen ilmiön tarkastelussa

Tasa-arvovaltuutettu on eduskunnalle antamissaan kertomuksissa (K 22/2018 vp ja K 1/2022 vp) suositellut, että kaikkeen vihapuhetta ja -rikoksia koskevaan tutkimukseen ja toimenpiteisiin sisällytetään sukupuolinäkökulma. Ahdistelu, häirintä, vihapuhe, vaino, maalittaminen ja seksuaaliväkivalta näyttäytyvät keskimäärin erilaisina ilmiöinä kun tarkastellaan naisia ja miehiä tekijöinä ja tekojen kohteina.

Tasa-arvovaltuutettu muistuttaa, että tasa-arvolaki (609/1986) asettaa viranomaiselle velvollisuudeksi edistää naisten ja miesten välistä tasa-arvoa tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti sekä luoda ja vakiinnuttaa sellaiset hallinto- ja toimintatavat, joilla varmistetaan naisten ja miesten tasa-arvon edistäminen asioiden valmistelussa ja päätöksenteossa. Erityisesti tulee muuttaa niitä olosuhteita, jotka estävät tasa-arvon toteutumista. Lisäksi viranomaisen tulee ennaltaehkäistä sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen

ilmaisuun perustuvaa syrjintää tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti. Nämä viranomaisen velvollisuudet koskevat läpileikkaavasti valtioneuvoston toimintaa ja siten myös lainvalmisteluprosesseja.

Laaja-alaisten vaikutusten arviointi on keskeinen osa laadukasta lainvalmisteluprosessia. Arviointimuistiossa käsitellään lainsäädäntöehdotusten yhteiskunnallisia ja taloudellisia vaikutuksia. Käsittely ei kuitenkaan kata sukupuolivaikutuksia. Sukupuolivaikutusten arviointi tulisi tehdä osana kaikkea lainvalmistelua ja siihen liittyvää ennakollista valmistelua.

Ihmisvaikutusten arvioimisen tueksi on tuotettu oppaita sekä valtioneuvoston että Euroopan komission toimesta.

Sukupuoleen perustuva systemaattinen häirintä ja vihapuhe

Sukupuoleen perustuva häirintä, seksuaalinen häirintä ja naisviha ovat rakenteellisia yhteiskunnallisia ongelmia, jotka murentavat toimivan demokratian edellytyksiä. Laajamittainen digitaalinen häirintä rajoittaa kohteensa toimintatilaa verkossa ja sen ulkopuolella ja siten estää yksilöitä nauttimasta täysimääräisesti perusoikeuksistaan ja -vapauksistaan.

Kansainvälisessä toimintakentässä on viime vuosina kasvanut organisoitunut liikehdintä, jolla pyritään kiistämään ihmisoikeuksien universaalius. Naisten ja tyttöjen sekä sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen oikeuksien rajoituspyrkimykset ovat systemaattisia. Myös ihmisoikeuspuolustajien turvallisuus on selvästi heikentynyt sekä Euroopassa että globaalisti, mihin muun muassa ihmisoikeuskeskuksen ihmisoikeusvaltuuskunta on kiinnittänyt huomiota kannanotossaan 10.10.2022.

Naisiin kohdistuessaan vihapuhe on korostuneen sukupuolittunutta ja eroaa siten olennaisesti miehiin kohdistuvasta vihapuheesta. Kuten hallituksen esityksessä laittoman uhkauksen syyteoikeuden muuttamisesta (HE 226/2020 vp) todetaan, naisten aktiivisuuteen esimerkiksi toimittajina, tutkijoina ja poliitikkoina yhteiskunnallisessa keskustelussa kohdistuu miehiä useammin seksuaalisoidulla rikoksella uhkaamista. Esimerkiksi verkossa on esitetty toiveita seksuaaliväkivallantekojen kohdistamisesta tiettyihin ihmisoikeusmyönteisinä pidettyihin politiikassa toimiviin naisiin.

Naiset päättäjinä raportoivat kokevansa sukupuoleensa liittyvää vihapuhetta miehiä useammin. Kuntapäättäjinä toimivien naisten mukaan vihapuhetta käytetään tietoisesti myös poliittiseen painostukseen, jonka tavoitteena on henkilön tai poliittisen näkemyksen vaientaminen. Se voi vähentää naisten aktiivista osallistumista, ja siten kaventaa yhteiskunnallisen päätöksenteon edustuksellisuutta.

Suomen ihmisoikeusvelvoitteet, Euroopan unionin aloitteet sekä kansalliset tasa-arvo- ja ihmisoikeuspoliittiset asiakirjat tulisi ottaa huomioon jatkovalmistelussa

Parhaillaan eduskunnassa käsiteltävässä valtioneuvoston tasa-arvopoliittisessa selonteossa (VNS 5/2022 vp) on esitetty Suomen kansalliseksi tavoitteilaksi se, että sukupuoleen perustuva syrjintä tai vihapuhe eivät rajoitaisi kenenkään ilmaisuvapautta ja osallistumista yhteiskunnan toimintaan. Tavoitteen asettamista on perusteltu tilanneanalyysillä ja havainnoilla siitä, että tieteen tekijän, toimittajan tai yhteiskunnallisen vaikuttajan sukupuoli tai vähemmistöasema voivat lisätä riskiä joutua maalittamisen kohteeksi ja toiseksi sillä, että naisiin ja tyttöihin kohdistuva vihapuhe ja häirintä ovat yleistyneet merkittävästi netissä erityisesti pandemian aikana.

Valtioneuvoston tasa-arvopoliittisen selonteon henki on yhdenmukainen Euroopan unionin viimeaikaisten aloitteiden kanssa. Euroopan parlamentti on kehottanut komissiota ja jäsenvaltioita sisällyttämään naisvihan vihapuheen muotoihin ja naisvihamieliset pahoinpitelyt viharikoksiin (Euroopan parlamentin päätöslauselma 2022/C 251/01).

Maalittamista koskevaa rikosoikeudellista sääntelyä valmisteltaessa olisi hyvä ottaa huomioon myös Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviehdotus naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan torjumisesta (2022/0066 (COD)), jossa nostetaan esiin maalittamisen sukupuolittuneisuus ja korostetaan sukupuoliperusteisen vihan ja väkivaltaan yllyttämisen sääntelytarvetta. Ehdotuksen mukaan erityisesti julkisessa elämässä aktiivisiin naisiin kohdistetaan verkossa systemaattista maalittamista, minkä takana on ryhmiä, jotka pyrkivät levittämään naisvihaa.

Olisi myös otettava huomioon, että Suomen kansainväliset ihmisoikeusvelvoitteet edellyttävät Suomelta toimia kaikkiin naisiin kohdistuvan väkivallan muotojen ehkäisemiseksi. Euroopan neuvoston naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan asiantuntijaryhmän (GREVIO) tulkin mukaan velvoite kattaa digitaalisen väkivallan.

Tällainen johdonmukainen näkökulma olisi ollut hyvä sisällyttää jo lausunnoille avattuun arviointityöhön.

Tasa-arvovaltuutettu

Jukka Maarianvaara

Ylitarkastaja

Mari McAteer

Tämä asiakirja on lähetetty vastaanottajalle sähköisesti. Asiakirjan allekirjoitettu taltiokappale säilytetään tasa-arvoaltuutetun toimistossa.